

Дадашев Б.А.

УДК 336.71

ДОЛАРИЗАЦІЯ ГРОЩОВОГО ОБІГУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ

Постановка проблеми. В середині 70-х років ХХ століття світова економіка зіштовхнулася з високими темпами інфляції внаслідок зростання цін на енергоносії. Це призвело до знецінення багатьох національних валют та переходу банків та їх клієнтів до проведення операцій в іноземній валюті. Така тенденція отримала назву доларизації економіки країни, хоча в багатьох країнах в розрахунках використовувалися не тільки долари, а й інші міжнародні валюти.

Активно досліджувати феномен доларизації розпочали тільки наприкінці 1970-х років у зв'язку із макроекономічними труднощами, пов'язаними із доларизацією, в країнах Латинської Америки.

Доларизація як процес підтримання активів та формування пасивів у твердій валюті використовувалася у вітчизняній економіці ще за часів перебування України у складі СРСР. На початку 1990-х років вона не сприймалась як серйозна проблема, спроможна істотно впливати на макроекономічні процеси. Сьогодні ж доларизація активно прогресує і є однією з причин прорахунків під час розробки Національним банком України основних параметрів грошово-кредитного політики, що негативно впливає на економічний розвиток країни і потребує глибокого аналізу та пошуку шляхів дедоларизації економіки країни. Тому, предмет наукової статті є актуальною як з точки зору теоретичного аналізу, так і з точки зору емпіричних досліджень процесу доларизації економіки України з метою виявлення шляхів зниження рівня доларизації економіки країни.

Аналіз останніх публікацій. Питанням вивчення природи доларизації та формуванню основних напрямків її зниження присвячено наукові праці таких зарубіжних вчених: Е.А. Крашенніников, Е.М. Сандоян, А.А. Фрідман, Д. Альтег, Т. Баліно, А. Беннет, Е. Боренштейн, Е. Кертіс, Р. Гарднер, П. Гвидотти, Г. Кальво, А. Изе, Дж. Дин, М. Монгардіні, М. Савастано та інші.

Проблему доларизації в українській економічній науці порушували В. Козюк, А. Скрипник, Р. Піонтківський, В. Береславська, А. Гальчинський, С. Шумська, Б.Лапчук, С. Манжос, А.Олійник, В. Міщенко, К. Паливода, Я. Поплюйко, Д. Руснак, А. Скрипник, Є.Степанюк, Л. Стецько, О. Шнипко, С. Шумська, Н. Шморгай, О. Питльована та інші.

Мета статті – обґрунтування основних чинників виникнення доларизації та шляхи її мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Доларизація економіки країни означає використання іноземної валюти у значних масштабах і більшістю резидентів країни в її грошовому обороті [6, с.106-107].

Вітчизняні та іноземні вчені по-різному трактують явище доларизації економіки країни.

Так, російський вчений Крашенніников Є.О., розглядає доларизацію економіки країни як одну з найбільш поширених форм багатовалютності. Під багатовалютністю він розуміє використання іноземної валюти в економіці суверенної держави паралельно з національною валютою або замість неї з метою зниження ризику знецінення грошових заощаджень. Він виділяє такі етапи доларизації: обіг готівкових доларів США в економіці суверенної держави і виконання ними функцій міри вартості та засобу обігу; відкриття фізичними та юридичними особами рахунків в доларах США в національних банках; формування активів та зобов'язань суб'єктів господарювання в доларах США; валютне управління; повна доларизація економіки країни (обіг доларів США в якості законного платіжного засобу в економіці країни) [5, с.70-71].

Як видно з наведеного висловлювання, Є.О. Крашеннікіова, він розглядає повну доларизацію економіки країни як останній етап використання іноземної валюти в економіці країни.

В. Міщенко вважає, що доларизація є заміною національної валюти долларом США, який використовується як засіб грошового обігу і заощадження, а також як міра вартості. Нерідко термін «доларизація економіки країни» служить для позначення будь-якого процесу витіснення національної валюти іноземною (необов'язково долларом США) [8, с. 29].

Ендрю Берг і Едуардо Боренштейн вважають, що термін «доларизація економіки країни» спрощено означає використання певною країною будь-якої іноземної валюти [7, с. 274].

Ще одним цікавим прикладом є використання терміну «двовалютність», зокрема, польським вченим-економістом Алоїзи Новаком, на позначення паралельного використання в економіці національної та іноземної валют [1, с. 103-104].

Залежно від того, чи визнана іноземна валюта офіційним платіжним засобом на території країни, виділяють такі види доларизації економіки країни:

- доларизація де-факто - економічні суб'єкти певної країни використовують в якості грошей іноземну валюту навіть тоді, коли вона не має статусу офіційного платіжного засобу;
- доларизація де-юре - іноземна валюта має статус платіжного засобу на території країни.

За економічними ознаками виділяють такі типи доларизації:

- доларизація заощаджень фізичних осіб; готівкових розрахунків між фізичними особами;
- доларизація банківських депозитів;
- доларизація активів та зобов'язань юридичних осіб;
- доларизація безготівкових розрахунків юридичних осіб в національній економіці.

З точки зору глобальної економіки доларизацію можна розглядати як прояв тенденції до уніфікації міжнародного грошового обігу [5, с. 72].

Варто виділити наступні види доларизації (заміщення національних грошей):

– заміщення грошей (пряме заміщення) - іноземна валюта використовується в якості засобу платежу у готівкових на безготівкових розрахунках;

– заміщення активів (опосередковане заміщення) - іноземна валюта використовується головним чином як засіб накопичення, в той час як розрахунки резиденти здійснюють в національній валюті.

За класифікацією Міжнародного валютного фонду, існують такі види доларизації:

– доларизація платежів - використання доларів або іншої валюти для торгових розрахунків всередині країни;

– фінансова доларизація - жителі країни тримають свої заощадження в іноземній валюті, але при торгових операціях надають перевагу національній валюті;

– реальна доларизація - використання доларів США або іншої іноземної валюти для торгових розрахунків всередині країни, де заробітна плата виплачується у валюті, вартість більшості товарів та послуг, що входять до споживчого кошика, також вимірюються в іноземній валюті [12, с. 3].

В. Козюк виділяє такі різновиди доларизації економіки країни:

– доларизація активів (кредитних вкладень), яка визначається як питома вага валютних позичок у їх загальному обсязі;

– доларизація депозитів оцінюється за показником відношення депозитів в іноземній валюті до загальної суми залучених банками коштів;

– доларизація грошової маси визначається як частина готівкових заощаджень в іноземній валюті до загального обсягу грошової маси M2 [4, с. 32].

За статусом та масштабами використання іноземної валюти доларизацію поділяють:

– офіційна (повна) доларизація - іноземна валюта має статус платіжного засобу на території країни і відіграє первинну роль в операціях; повна відмова від національної грошової одиниці та перехід на іноземну;

– напівофіційна доларизація - іноземна валюта має статус платіжного засобу на території країни і відіграє вторинну роль в операціях;

– неофіційна доларизація - іноземна валюта не має статусу платіжного засобу на території країни і відіграє вторинну роль в операціях.

На сучасному етапі один з яскравих прикладів застосування офіційної доларизації демонструє Панама, яка використовує долар США у внутрішньому грошовому обігу з моменту здобуття незалежності.

Офіційною доларизацією, коли в обігу немає національної банкноти, користується обмежена кількість країн світу.

Замість власної грошової одиниці у грошовому обігу використовують:

долар США - п'ять країн (Східний Тимор, Панама, Сальвадор, Пуерто-Ріко, Еквадор) та острови, які мають незалежний політичний статус (Бермудські, Британські Віргінські, Маршаллові, Федеративні Штати Мікронезії, Палау, Піткертон, Теркс і Кайкос); євро - Андорра, Ватикан, Косово, Монако, Сан-Марино, Чорногорія; російський рубль - Абхазія, Південна Осетія; австралійський долар - Кірибаті, Науру, Тувалу; швейцарський франк - Ліхтенштейн; вірменський драм - Нагірно-Карабахська Республіка (частина Азейбарджану); турецька ліра - Турецька Республіка Північного Кіпру; новозеландський долар - острови Кука (самокерована територія Нової Зеландії);

датська крона - Гренландія; фунт стерлінгів - острови Св. Олени [3, с.170].

Напівофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта використовується нарівні з національною валютою як рівноцінний і законний платіжний засіб: скажімо, у Таджикистані - російський і таджицький рублі, Гаїті - таїянський гурд і долар США, Ліберії - ліберійський долар і долар США, Багамах - багамський долар і долар США, Брунеї - брунейський долар і сингапурський долар.

На практиці в напівофіційно доларизованих країнах іноземна валюта має прояв як валюта банківських вкладів, проте нарахування і виплата заробітної плати, податків і повсякденні витрати здійснюються тільки в національній валюті. На відміну від офіційно доларизованих країн в бівалютних системах продовжує діяти внутрішній центральний банк (або інший тип грошових властей) і залишається можливість проведення національної грошово-кредитної політики.

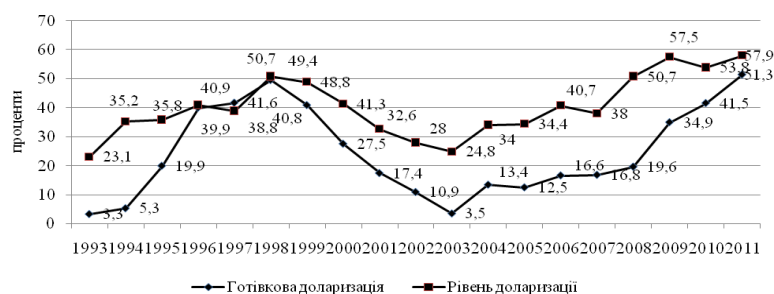
Неофіційна доларизація може приймати будь-яку з нижченаведених форм: зберігання іноземної готівки; валютні депозити у внутрішній банківській системі; валютні депозити за кордоном; іноземні облігації і інші види негрошових активів за кордоном [11, с. 44-50].

Дослідження динаміки розвитку процесів доларизації вітчизняної економіки засвідчило, що основними сучасними формами її прояву в Україні є:

доларизація пасивів та активів фінансово-кредитних установ (фінансова доларизація); збереження іноземної готівки поза межами банківської системи (на руках у населення); відкриття валютних депозитів, а також придбання іноземних цінних паперів та інших видів грошових активів за кордоном [9, с. 170].

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», єдиною офіційною грошовою одиницею на території України є гривня, проте кількість валютних депозитів і кредитів (офіційна доларизація економіки) щороку зростає (рис.1).

ДОЛАРИЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ

Рис. 1. Динаміка готівкової та загального рівня доларизації за період з 1993-2011рр., % (складено автором за матеріалами [10]).

Проаналізувавши ситуацію, що склалася в Україні відносно рівня доларизації, можна виділити основні причини її зростання:

- нестабільний рівень реальної доходності гривневих фінансових інструментів порівняно з доходом фінансових активів, деномінованих в іноземній валюті;
- більш стабільні процентні ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті; прискорена лібералізація валютного регулювання, що розширює можливості доступу до ринку позик в іноземній валюті і дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу;
- недостатня ліквідність національного валютного ринку;
- низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів; високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти;
- долар США використовується в Україні як міра вартості, незважаючи на досить стабільний за останні роки валютний курс національної грошової одиниці.

Для визначення шляхів зниження рівня доларизації економіки України, слід розглянути досвід інших країн з питань боротьби із доларизацією економіки.

Закордонний досвід включає два основні методи дедоларизації економіки:

1. М'яка дедоларизація. Експерти вважають, що успішну дедоларизацію економіки провели Ізраїль, Польща, Чилі та Єгипет. Цим країнам не довелося використовувати жорсткі методи для зменшення залежності національної економіки від іноземної валюти. Дедоларизація була результатом м'якої антиінфляційної політики та розвитку фінансових ринків.

Зокрема, у зазначених країнах сформували ринок облігацій, деномінованих у місцевій грошовій одиниці, запровадили диференційовані норми резервування для банків залежно від валюти кредиту. Крім того, було посилено державний контроль за дотриманням вимог до покриття ризиків під час залучення банками зовнішніх запозичень. Для зниження курсових ризиків позички спрямовували переважно у сектори, що заробляли валюту. В Ізраїлі та Чилі запровадили індексацію відсотків за депозитами в національній валюті (коригування на інфляцію), а в Польщі та Єгипті - підвищили ставки за банківськими вкладами в національній валюті.

2. Примусова дедоларизація. Форсовану дедоларизацію намагалися провести чимало держав, що розвиваються, але успішних прикладів мало. Доларизацію економіки на низькому рівні втримують Мексика і Пакистан - відповідно 2,5 і 5,2%. Мексика вдалася до примусової конвертації всіх доларових активів у песо. Пакистан заморозив усі депозити в іноземній валюті.

Проте у середньостроковій перспективі такі заходи мали негативні наслідки. У Мексиці обсяги відпливу капіталу зросли на 100%, істотно зменшилося кредитування приватного сектору. Спроби інших країн дедоларизувати економіку шляхом переведення депозитів у іноземній валюті в національну закінчувалися здебільшого невдачею.

Основними напрямками державної політики, спрямованої на зниження рівня доларизації економіки країни, мають бути:

1) монетарна система - необхідною умовою для дедоларизації економіки країни є зниження рівня інфляції та його збереження на низькому рівні.

2) бюджетна система - оскільки дефіцит державного бюджету стимулює інфляцію, тому його скорочення також є важливим чинником зниження рівня доларизації економіки країни.

3) банківська система - основні заходи з метою дедоларизації економіки країни безумовно необхідно вживати в банківській сфері, на яку Національний банк України може безпосередньо впливати через зміну норм пруденційного характеру [2, с.20].

Обмеження валютного обороту дозволить Національному банку України проводити більш ефективне грошово-кредитне регулювання. Дотепер монетарні інструменти НБУ діяли лише на частину грошового ринку –гривневу, а доларова залишалася невідконтрольною. Зі зменшенням валютного обороту в Україні регулятор матиме можливість результативніше впливати на інфляцію та зростання ВВП за допомогою грошової емісії або стерилізації грошей.

Висновки та подальші розвідки. Отже на сучасному етапі серед можливих заходів щодо дедоларизації економіки України, підвищення довіри до гривні та зменшення залежності від зовнішніх ринків капіталу, на наш погляд, доцільно наступне: чітка та відповідальна реалізація антиінфляційних заходів; підвищення вимог за обов'язковими резервами банків при залученні ресурсів в іноземній валюті; запровадження

жорсткіших вимог до класифікації активних операцій банків, здійснюваних в іноземній валюті (врахування валютного ризику); обмеження кредитних операцій банків в іноземній валюті; обмеження готівкових розрахунків населення в іноземній валюті.

Джерела та література:

1. Алоїзи З. Новак Європейська інтеграція. Шанси для Польщі - досвід для України / Н. Алоїзи; [пер. з польськ.]. – Львів : Ін-т європейської інтеграції ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 103-104.
2. Береславская Е. И. Долларизация в Украине как следствие инфляции и высокой девальвации национальной валюты / Е. И. Береславская // Финансовые риски. – 2006. – № 1 (42). – С. 19-20.
3. Демченко М. Ю. Долларизация як проблема на шляху економічного розвитку: світовий досвід та українські реалії / М. Ю. Демченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. – Т. 3. – С. 169-171.
4. Козюк В. В. Макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації вітчизняної економіки / В. В. Козюк // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 5. – С. 30-34.
5. Крашениников Е. А. Долларизация как основная форма многовалютности / Е. А. Крашениников // Финансовый бизнес. – 2008. – № 3. – С. 70-77.
6. Лапчук Б. Ю. Валютна політика : навч. посіб. / Б. Ю. Лапчук. – К. : Знання, 2008. – 212 с.
7. Лапчук Б. Ю. Класифікації доларизації у сучасній економічній науці / Б. Ю. Лапчук // Вісник ЛНУ. – 2008. – № 39. – С. 274-275.
8. Міщенко В. Долларизация: причини та наслідки для економіки України / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 28-31.
9. Олійник А. В. Економічні чинники стимулювання залучення заощаджень населення у банківську систему в умовах доларизації економіки / А. В. Олійник, О. А. Романюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 169-173.
10. Основні показники діяльності банків України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Dynamics.
11. Поплюйко Я. В. Долларизация економіки України: статистичні оцінки / Я. В. Поплюйко // Статистика України : науково- інформаційний журнал. – 2008. – № 2. – С. 44-50.
12. Ize A. Dollarization, Monetary Policy and the Pass-Through / A. Ize, E. Parrado // IMF Working Paper 02/188. – Washington : International Monetary Fund, 2002. – P. 3.

Джелялова Н.Б., Абдиева Г.Т.

УДК 330.322.14(477)

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВА НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ АКТИВНОСТЬ В УКРАИНЕ

Актуальность проблемы. Основным фактором развития инвестиционной деятельности выступает влияние государства. Процессы структурного и качественного обновления товаропроизводства и рыночной инфраструктуры происходят исключительно путем и за счет инвестирования. Актуальным является исследование значения и влияния государства на инвестиционную активность. Поэтому, от того, насколько грамотно и правильно используется правительством совокупность всех инструментов инвестиционной политики, зависит эффективное функционирование экономики.

Цель статьи – определить роль государства на инвестиционную активность в Украине, а также рассмотреть меры, направленные на создание благоприятных условий для развития инвестиционной деятельности.

Анализ публикаций. Проблемные вопросы регулирования инвестиционной деятельности рассматривались такими отечественными учеными как А. Амоши, И. Лукинова, В. Ляшенко, Б. Кваснюк, И. Палка, А. Чухно, С. Захарин, А. Величко и др.

Результаты исследования. Важная роль в организации инвестиционной деятельности принадлежит государству. Главной задачей государственной инвестиционной политики является формирование благоприятной среды, способствующей привлечению и повышению эффективности использования инвестиционных ресурсов в развитии экономики и социальной среды. Она направлена на поддержку приоритетных отраслей хозяйства, развитие которых обеспечивает экономическую и оборонную безопасность страны, экспорт промышленной продукции, ускорение научно-технического прогресса. Государство гарантирует защиту инвестиций независимо от форм собственности, а также иностранных инвестиций. Защита инвестиций обеспечивается законодательством Украины, а также международными договорами Украины. В Украине инвестиционный процесс регулируют свыше 100 законов и других нормативных актов, в частности законы Украины «Об инвестиционной деятельности», «Об иностранных инвестициях», «О ценных бумагах и фондовой бирже» и др.

В соответствии с Законом Украины «Об инвестиционной деятельности» государственное регулирование инвестиционной деятельности осуществляется с целью реализации экономической, научно-технической и социальной политики. Оно определяется показателями экономического и социального развития Украины, республиканскими и региональными программами развития народного хозяйства, государственным и местными бюджетами, предсказуемыми в них объемами государственного финансирования инвестиционной деятельности [1].